

Handreiking
**LOKALE
INCLUSIE
AGENDA**
in de praktijk

EEN STERKE START

**IEDEREEN
DOET MEE!**

**Niets Over Ons
Zonder Ons**

Inhoud

4 Naar een Lokale Inclusie Agenda

6 Inclusie stopt niet bij de gemeentegrens van **Sittard-Geleen**

8 **Leeuwarden** culturele hoofdstad als katalysator

10 In **Breda** is toegankelijkheid een erezaak

13 Joww gemeente inclusief

14 **Xandra Koster**
'Minder belemmeringen, minder gehandicapten'

16 **Zwolle, Kampen, Hardenberg** vinden samen het wiel uit

18 **Leiden** heeft een brede blik op inclusie

20 VNG: 'We moeten met elkaar vooruit'

22 **Margriet van Kampenhout**

De waarde van de ervaringsdeskundige

Deze publicatie is gemaakt in opdracht van:

Niets Over Ons Zonder Ons

De rijksoverheid, gemeenten en het bedrijfsleven gaan nu echt aan de slag met de uitvoering van het VN-verdrag Handicap. De inbreng van ervaringsdeskundigen is daarbij onmisbaar. Met het project Niets Over Ons Zonder Ons zet de Alliantie VN-verdrag Handicap zich in om ervaringsdeskundigen te trainen en in positie te brengen. De Alliantie VN-verdrag Handicap bestaat uit Mind, Per Saldo, leder(in) en de LFB.

Iedereen doet mee!

Het project van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) ondersteunt, inspireert en activeert gemeenten om aan de slag te gaan met het VN-verdrag. Hiervoor vormen de Koplopergemeenten en Manifest-ondertekenaars een bron van kennis.

Productie Magazine on the spot

Teksten René Lamers en Robin Ouwerkerk

Eindredactie Marijn Kramp

Fotografie Monique Shaw, Ermindo Armindo (p.7)

Vormgeving John Stelck

In dit magazine tref je verhalen van mensen die met elkaar werken aan een Lokale Inclusie Agenda. Wat komen zij tegen? Wat is nodig? Wat levert het op? Om antwoorden te vinden op deze vragen hebben de projecten Iedereen doet mee! en Niets Over Ons Zonder Ons in vijf gemeenten pilots gefaciliteerd, waarin gemeente en inwoners samen aan de slag zijn gegaan met de Lokale Inclusie Agenda. De verhalen illustreren de breedte van werken aan inclusie. Haal inspiratie uit deze ervaringen om zelf lokaal aan de slag te gaan met elkaar.

Iedereen doet mee!
Niets Over Ons Zonder Ons

Susan van Egmond

Naar een Lokale Inclusie Agenda

In 2016 heeft Nederland het VN-verdrag inzake rechten van personen met een handicap geratificeerd. Doel van het verdrag is dat de wereld toegankelijk wordt voor iedereen. De samenleving moet ervoor zorgen dat de achterstanden die mensen met een beperking ervaren om volwaardig mee te kunnen doen, worden weggenomen.

Voor gemeenten betekent het VN-verdrag Handicap dat zij passende maatregelen moeten nemen zodat personen met een handicap zo zelfstandig en onafhankelijk mogelijk kunnen leven. Gemeenten moeten voortaan zorgen dat:

- Mensen met een beperking vrijelijk kunnen kiezen waar, met wie en hoe zij willen wonen en leven;
- Mensen met een beperking de beschikking hebben over zorg en diensten die hen waar nodig ondersteunen bij het participeren in de samenleving;
- Mensen met een beperking net als iedereen toegang hebben tot en betrokken worden bij de ontwikkeling van informatie, producten, openbare voorzieningen, maatschappelijke diensten, gebouwen en openbare ruimte.

Met de ratificatie van het VN-verdrag Handicap is aan de Jeugdwet, Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) en Participatiewet de verplichting toegevoegd om in het periodiek plan op te nemen hoe de gemeenteraad uitvoering geeft aan het VN-verdrag Handicap. Het Besluit toegankelijk stelt dat alle sectoren – dus ook de overheid – een actieplan moeten maken waarin zij aangeven hoe zij werken aan de realisatie van de algemene toegankelijkheid, dus ook buiten het sociaal domein.

Dat actieplan is een Lokale Inclusie Agenda. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) heeft een handreiking gemaakt die gebruikt kan worden als basis om met een Lokale Inclusie Agenda aan de slag te gaan. Doel is dat gemeenten samen met mensen met een beperking uitwerken hoe zij de algemene toegankelijkheid willen realiseren.

Meer weten? Lees: Iedereen doet mee!, handreiking Lokale Inclusie Agenda www.vng.nl/artikelen/handreiking-lokale-inclusie-agenda

Een inclusieve samenleving heeft betrekking op verschillende aspecten van het leven van inwoners. In de handreiking zijn zes levensdomeinen gedefinieerd:

Onderwijs en ontwikkeling

Vervoer

Thuis

Welzijn, gezondheid en ondersteuning

Werk en inkomen

Vrije tijd

Pilot Een Sterke Start

Hoe werkt de handreiking? En hoe kom je als gemeente tot een goede Lokale Inclusie Agenda? Dat waren de vragen tijdens de pilot Een Sterke Start van Iedereen doet mee! en Niets Over Ons Zonder Ons. In vijf pilots gingen gemeenten samen met ervaringsdeskundigen actief aan slag om te komen tot zo'n Inclusieagenda.

Deze gemeenten waren niet helemaal toevallig gekozen. Drie waren er al 'Koploper'. Breda had al vrij veel ervaring met het onderwerp. Leiden trok de doelgroep breder dan alleen mensen met een beperking: het richtte zich in de pilot ook op migranten en mensen uit de LHBTI+ ge-

meenschap. Kampen, Zwolle en Hardenberg gingen samen aan de slag. Voor de gemeente Sittard-Geleen was werken aan inclusie relatief nieuw. Leeuwarden was geen koplopergemeente, maar had in 2018 een vliegende start gemaakt als Culturele Hoofdstad van Europa.

De gemeenten gaven de bijeenkomsten van de pilot zelf vorm. Wel was er een gemeenschappelijke opbouw. In de eerste bijeenkomst werden de behoeften verkend. Op de tweede en derde werden prioriteiten gesteld en concrete aanbevelingen gedaan. Twee gespreksleiders, waarvan minimaal een ervaringsdeskundige, begeleidten elke bijeenkomst.

Iedereen doet mee!

Gemeenten die samenwerken met inwoners met een beperking en serieus aan de slag zijn met het VN-verdrag Handicap kunnen zich aansluiten bij het Koplopersnetwerk door het manifest *Iedereen doet mee!* te ondertekenen.

[Lees hier hoe een gemeente zich kan aanmelden](#)

Meer weten? www.vng.nl/iedereen-doet-mee

Adviespunt ervaringsdeskundigheid

Het VN-verdrag Handicap uitvoeren kan niet zonder ervaringsdeskundigen. Sterker nog, de rijksoverheid, gemeenten, brancheorganisaties en ondernemingen moeten bij het uitvoeren van het VN-verdrag Handicap ervaringsdeskundigen betrekken.

Wat komt daarbij kijken? Hoe pak je dat als gemeente of organisatie aan? En hoe word je een goede ervaringsdeskundige?

Het Adviespunt Ervaringsdeskundigheid helpt ervaringsdeskundigen en organisaties verder bij het inzetten van ervaringsdeskundigheid en uitvoering van het VN-verdrag Handicap. Het is bereikbaar op dinsdag, woensdag en donderdag van 9-13 uur op 085-4000460.

Voor informatie over het inzetten van ervaringsdeskundigheid kijk op nietsoveronzonderons.nl/publicaties/

SITTARD-GELEEN

'Inclusie stopt niet bij de gemeentegrens'

Een succesvolle lobby van mensen met een beperking zorgde ervoor dat Sittard-Geleen actief aan de slag ging met inclusie. De gemeente bewandelt daarbij haar eigen pad, maar werkt ook nauw samen met de buurgemeenten Beek en Stein.

In het coalitieakkoord van Sittard-Geleen staan inclusie en het VN-verdrag Handicap expliciet genoemd. Herman Evers, bouwkundige met een visuele beperking, was lid van de commissie Sittard-Geleen Inclusief die ervoor zorgde dat inclusie prioriteit kreeg. "We kregen best wel wat voor elkaar, maar in mijn optiek was het te vrijblijvend. Door het ratificeren van het VN-verdrag is inclusie een verplichting geworden, dus moet het ook geborgd worden in het ambtelijk apparaat."

Verrijking van het werk

Toch duurde het tot begin 2019 voordat er ambtelijke capaciteit beschikbaar kwam. Wim Römken is de ambtenaar die inclusie in Sittard-Geleen handen en voeten geeft. "Ik heb me ingelezen op het thema. Veel gesprekken gevoerd met collega's. En ik heb de leden van de commissie Sittard-Geleen Inclusief uitgenodigd voor een gesprek. Vervolgens zijn we aan de gang gegaan. Inmiddels treffen we elkaar minimaal elke twee weken. Dat is een verrijking van mijn werk."

Met de pilot Een Sterke Start maakte de gemeente snel meters. Dat kwam ook doordat de buurgemeenten Stein en Beek al actief bezig waren met toegankelijkheid voor mensen met een beperking. Evers: "Daar waren ze al in gesprek met

mensen met een beperking om te komen tot een Lokale Inclusie Agenda. Maar toegankelijkheid stopt niet bij de gemeentegrens. Veel mensen uit Beek en Stein studeren, werken en recreëren in Sittard-Geleen. En vice versa. Samenwerking lag dus voor de hand."

Ondertekenen manifest

Tijdens de eerste bijeenkomst van de pilot ondertekenden wethouders en vertegenwoordigers van mensen met een beperking uit de drie gemeenten het manifest 'Iedereen doet mee'. Daarmee markeerden ze de intensivering van en de samenwerking op het gebied van inclusie. Toch was de pilot vooral gericht op Sittard-Geleen. In de eerste bijeenkomst werden de werkvelden gedefinieerd: begrijpelijkheid van informatie, bereikbaarheid van de openbare ruimte en openbaar vervoer en bruikbaarheid/toegankelijkheid van openbare gebouwen, voorzieningen en diensten.

Römken: "In de twee bijeenkomsten erna zijn we via verdieping naar concrete actie gegaan: wat moet er gebeuren? Wie gaat dat dan doen? En hoe snel? Nee, we zijn nog niet in de fase van uitvoering. Het is belangrijk om met een gedegen Lokale Inclusie Agenda te komen. Dat daarbij zoveel inwoners zijn betrokken, geeft het ook legitimatie naar gemeenteraad en college van burgemeester en wethouders.

De Lokale Inclusie Agenda zal geen eindpunt zijn, weet Römken. "Dat wordt een dynamisch document, waarbij elk jaar zal worden gekeken welke doelen zijn bereikt en welke nieuwe doelen kunnen worden toegevoegd."

Herman Evers (links) en Wim Römken

Wijkschouw

Plannen realiseren is nog niet zo gemakkelijk. Sittard-Geleen staat onder preventief toezicht van de provincie, dus er is niet veel geld. Maar toch zijn er snel concrete stappen te zetten. Wim: "Collega's van mij zijn bezig met de beeldkwaliteitscatalogus Openbare Ruimte. Voorheen ging het vooral om esthetische waarde. Daar kunnen we toegankelijkheidseisen aan toevoegen. En normaal gesproken doet een wethouder een wijkschouw met ambtenaren. Daar kunnen ook mensen met een beperking bij worden betrokken. En bij grootonderhoud van gemeentelijke gebouwen wordt toegankelijkheid nadrukkelijk meegenomen."

De samenwerking met Stein en Beek kan Sittard-Geleen verder brengen, denkt Herman: "Gemeenten kunnen van elkaar leren. Zoek die contacten op. Er is al veel verzonnen en geprobeerd. In Beek en in Stein hebben ambtenaren met een rolstoel rondgereden in het centrum. Dat zou ook in Sittard-Geleen goed werken om bewustwording te vergroten."

Kleine succesjes

Het gaat bij de Lokale Inclusie Agenda om wat er in de gemeente wordt bereikt. Maar al tijdens de bijeenkomsten worden kleine succesjes geboekt. Herman: "Een van de gebruikte methodes om ideeën in kaart te brengen was mindmappen. Maar ik had moeite om die mindmap te zien. En kon dus ook geen geeltje plakken. Mijn buurman, een ambtenaar, merkte dat en vroeg of hij moest schrijven en opplakken. Dat vond ik mooi. Dat zorgt voor cohesie."

'Alleen ga je sneller, maar samen kom je verder'

TIPS VOOR ANDERE GEMEENTEN:

- 1** Ga in gesprek met ervaringsdeskundigen bij het bedenken van inclusiematregelen. Alleen gaat sneller, maar samen kom je verder.
- 2** Kijk binnen de gemeente wie gemotiveerd is om te werken aan inclusie. En betrek hen als eerste bij het proces.
- 3** Zorg voor adequate, toegankelijke communicatie en betrek daarbij professionals binnen de gemeente.
- 4** Zoek ondersteuning om de juiste werkvormen te vinden. Bijvoorbeeld om thema's op te halen bij inwoners.

LEEWARDEN

Culturele hoofdstad als katalysator

In Leeuwarden delen ervaringsdeskundigen hun behoeften en bedenkingen voordat er ook maar een plan op tafel komt. Zo zijn bijvoorbeeld gehandicaptenparkeerplaatsen of geleidelijnen geen sluitstuk meer, maar juist startpunt. Geleerd in 2018, het jaar dat de Friese hoofdstad ook culturele hoofdstad van Europa was.

Door de titel 'Culturele Hoofdstad van Europa' maakte de gemeente Leeuwarden een grote sprong voorwaarts op het gebied van toegankelijkheid voor mensen met een beperking. Want voor de komst van honderdduizenden bezoekers liet de gemeente op initiatief van én met ervaringsdeskundigen de toegankelijkheid toetsen: kunnen mensen met een beperking er komen, wat kan de gemeente doen, hoe kan ze de organisatie in een concreet geval meekrijgen? Met als gezamenlijk doel dat iedereen kon genieten van evenementen als Reuzen van Royal De Luxe.

Iedereen doet mee

"Het thema van de culturele hoofdstad was 'Mienskip': gemeenschap. Overal zag je leuzen als 'iedereen doet mee'. Dus daar moest ik bij zijn, als ik meer aandacht wilde voor de toegankelijkheid van evenementen", dacht Hilda Snippe destijds, zelf visueel beperkt. Met een programmamaker van LF2018 werden stappen gemaakt om de aandacht voor de toegankelijkheid van evenementen vast te houden. Tijdens een startbijeenkomst op 29 november 2018 met 80 medewerkers en 40 ervaringsdeskundigen werden de bevindingen van de programmamaker gedeeld. Hieruit vloeide een tweede bijeenkomst

op 12 september 2019 voort, met bijna twee keer zoveel deelnemers. Mensen gingen met elkaar in gesprek vanuit eigen ervaring en expertise over wat er op verschillende thema's moet gebeuren om de toegankelijkheid te bevorderen. Onderwerpen als communicatie, werk & participatie, welzijn & zorg, vrije tijd & sport kwamen uitgebreid aan bod. Hieruit wordt gezamenlijk een Lokale Inclusie Agenda opgesteld. Een taskforce 'Toegankelijkheid 2028' gaat nu acties bepalen, waarbij de toegankelijkheid de norm is.

Energie en ruimte

"Het leverde een enorme positieve energie op, doordat we met elkaar aan het werk gingen", blikt beleidsadviseur Daniël Appelo van de gemeente Leeuwarden terug. Hilda zat destijds in het werkcentrum voor de culturele hoofdstad, zodat iedereen - tot producers aan toe - haar makkelijk kon vinden. Toegankelijkheid werd een integraal onderdeel van het evenement. Toen het culturele jaar voorbij was, is er ruimte gevonden in het gemeentehuis waar Hilda twee dagen per week zit om vanuit ervaringsdeskundigheid advies te bieden. Daarnaast is zij de schakel met andere ervaringsdeskundigen in de gemeente.

Daniël Appelo
en Hilda Snippe

Doorbreken ambtelijke werkwijze

Deze aanpak doorbreekt de ambtelijke werkwijze, waarbij je eerst beleid opstelt en dan betrokkenen hoort. Nu wordt samen met ervaringsdeskundigen beleid gemaakt. "We zorgen ervoor dat we zo vroeg mogelijk bij plannen worden betrokken", zegt Hilda. "Dan kun we ons ervaring inbrengen zodat daar in de planvorming al rekening mee wordt gehouden." Daniël: "Doordat je eerst in gesprek gaat met de afnemer van je product, ga je ook anders werken. Je verwoordt je beleid en actieplannen anders."

Bijzonder aan de aanpak in Leeuwarden is de aandacht voor communicatie - een thema dat niet expliciet staat aangegeven in het VN-verdrag Handicap. "Goede communicatie is belangrijk, om elkaar goed te kunnen begrijpen", weet Hilda uit ervaring. "Plus een beetje humor."

'Goede communicatie is belangrijk, om elkaar goed te kunnen begrijpen'

TIPS VOOR ANDERE GEMEENTEN:

- 1 Ga eerst luisteren naar mensen en wees niet bang voor wat ze te zeggen hebben.
- 2 Wil je ervaringsdeskundigen betrekken bij aanbestedingen, dan moet je ze hier vanaf het begin een positie in geven.
- 3 Begin bottom-up, want dat gaat sneller dan wanneer bovenin de organisatie eerst moet worden besloten.
- 4 Geef het samenwerken met ervaringsdeskundigen prioriteit in gemeentelijk beleid en het collegeprogramma.
- 5 Bied fysieke ruimte voor mensen met wie je aan het beleid werkt.

BREDA

Toegankelijkheid is een erezaak

Als collega's - en bijna als vrienden - zitten ze bij elkaar: drie ervaringsdeskundigen en twee ambtenaren van de gemeente Breda. Ze werken inmiddels drie jaar samen aan inclusie. Met resultaat.

V.l.n.r.: Gerard van Gestel, Benjamin Wessels, Karel Dollekens, Sinead Power, Remko Vervloed

"Acht jaar geleden kreeg ik een chronische spierziekte en kwam ik in een rolstoel terecht", vertelt Sinead Power. "Van het ene op het andere moment werd ik anders behandeld. Ik was heel boos en verdrietig. En ik reageerde vooral vanuit emotie. Inmiddels weet ik dat je verder komt door met elkaar in gesprek gaan en te luisteren naar elkaars verhaal."

Regie over je eigen leven

Sinead richtte de stichting Roll with us op, dat zich inzet voor mensen met een spierziekte of neurologische aandoening. En ging in gesprek met de gemeente, over toegankelijkheid. Ook Benjamin Wessels sloot zich aan: "Sinds mijn 12de zit ik in een rolstoel. Je wilt de regie houden over je eigen leven. Daarvoor is toegankelijkheid echt belangrijk." In Breda namen Sinead, Benjamin en Remko Vervloed ("zeven jaar geleden kreeg ik de diagnose Asperger") samen met tientallen andere ervaringsdeskundigen deel aan de pilot om te komen tot een Lokale Inclusie Agenda. Maar ze waren al eerder in gesprek met de gemeente, die van toegankelijkheid een erezaak maakt.

'Van het ene op het andere moment werd ik anders behandeld. Ik was heel boos en verdrietig'

'Iemand met een beperking komt nooit alleen naar een hotel. Inclusiviteit levert handel op'

Bij de drie bijeenkomsten daarna stond de inbreng van ervaringsdeskundigen centraal, maar ook andere organisaties, zoals winkeliersverenigingen, lokale horeca, belangenorganisaties en ambtenaren schoven aan. Vooraf was met de ervaringsdeskundigen al bepaald waarover het moest gaan: vrije tijd. Sinead: "Dat thema sloot ook mooi aan bij het VN-verdrag Handicap." Gerard: "Door te kiezen voor één thema, houd je het behapbaar." Het resultaat van de vier bijeenkomsten mag er zijn: de Vervolgagenda Toegankelijkheid 2019-2020 Breda, stad voor iedereen, met of zonder beperking. bredavooriedereen.nl/vervolgagenda Het Platform 'Breda voor iedereen, gastvrij en toegankelijk' is een belangrijke samenwerkingspartner.

Inclusiviteit levert handel op

Breda had al ervaring met inclusiebeleid. De samenwerkende partijen van het eerste uur: het Platform Breda Gelijk, Zet en de gemeente Breda kregen in 2017 de broeder Tuck Award voor de bijzondere samenwerking tussen horecaondernemers, winkeliers, zorgaanbieders, ervaringsdeskundigen en hun belangenorganisaties en de gemeente op het gebied van toegankelijkheid. Karel: "Iemand met een beperking komt nooit alleen naar een hotel. Inclusiviteit levert handel op. Heel wat ondernemers hier hebben dat door." ▶

Brede samenwerking

"Niet de mensen hebben een beperking, maar de samenleving heeft een beperking", zegt Karel Dollekens, adviseur bij de gemeente Breda. Samen met zijn collega Gerard van Gestel probeert hij groepen die niet vanzelfsprekend gehoord worden te betrekken bij het toegankelijkheidsbeleid. Bij het opstellen van de Lokale Inclusie Agenda richtte Breda zich niet alleen op mensen met een fysieke beperking maar ook op mensen met een psychische kwetsbaarheid, met een verstandelijke beperking en mensen die laaggeletterd zijn. Een brede samenwerking dus. De ervaringsdeskundigen uit die groepen werden gevonden door actief organisaties te benaderen.

De pilot Een Sterke Start in Breda bestond uit vier bijeenkomsten. De eerste bijeenkomst was specifiek voor wethouders en hoge ambtenaren en ervaringsdeskundigen. Gerard: "Leidinggevenden moeten weten waarover het gaat. Dat is nodig om het ambtelijk apparaat mee te krijgen."

Zaadjes geplant

“Er zijn de afgelopen jaren veel zaadjes geplant”, aldus Sinead. Remko wijst daarbij op de Bredase kermis die een prikkelarm uur heeft, zodat mensen die snel overprikkeld zijn ook kunnen genieten van de attracties. Benjamin wijst op kroegen die ervoor zorgen dat rolstoelgebruikers gemakkelijker naar binnen kunnen. “En dan hebben ze met een restaurant ernaast afspraken gemaakt over toiletbezoek.”

Binnen het gemeentelijk apparaat zelf valt er nog wel wat te winnen. Gerard: “Sommige afdelingen pakken het als vanzelf op. De afdeling cultureel erfgoed heeft er serieus werk van gemaakt. Andere afdelingen hebben wat meer aandacht nodig. We zijn niet in alles het meest toegankelijk, maar we zijn wel continu met elkaar in gesprek.” De gemeente gaat enkele ervaringsdeskundigen aanstellen als adviseur en hen betalen.

Dat er nu een agenda ligt om mee aan de slag te gaan betekent niet dat alles door de gemeente zal worden uitgevoerd. Karel: “Je bespreekt honderd dingen. 31 liggen er bij het ambtelijk apparaat. 69 liggen er bij andere organisaties. Maar je ziet dat in de hele stad zo langzamerhand de neuzen dezelfde kant op staan. Inclusiviteit staat echt op de agenda.”

TIPS VOOR ANDERE GEMEENTEN:

- 1** Het eerste gesprek met ervaringsdeskundigen kan heel fel zijn. Die emotie moet eruit. Blijf daarna wel in gesprek.
- 2** Laat ervaringsdeskundigen zelf aangeven welke plannen ze belangrijk vinden, bijvoorbeeld door hen met fictief geld prioriteiten te laten stellen.
- 3** Zoek aanjagers binnen het ambtenarenapparaat.
- 4** Breng focus aan. Probeer niet alle problemen tegelijk op te lossen.
- 5** Richt je op de inhoud, niet op de doelgroep.
- 6** Toegankelijkheid is een zaak van de lange adem. De pilot Een Sterke Start kan een startpunt zijn, een extra impuls, maar nooit een eindpunt.

JOUW GEMEENTE INCLUSIEF

‘Ik wil geen medelijden. Wel begrip en empathie’

Op 5 november 2019 kwamen mensen met een beperking, gemeenteambtenaren en -bestuurders samen in Nieuwegein om met elkaar te praten over inclusie. Centrale vraag: hoe zorg je er nou voor dat jouw gemeente inclusief wordt? Vier quotes.

“Laten we heel goed luisteren naar welke woorden patiënten kiezen. Alleen zo kunnen we de grens tussen het rijk der zieken en het rijk der gezonden slechten.”

Hanna Bervoets, schrijver

“Ik wil geen medelijden, maar wel begrip en empathie. Aan medelijden heb ik niets.”

Funda Mudje, cabaretière, actrice en columniste

“Ik wil dat kinderen overal samen kunnen spelen. Want alleen dan geef je alle kinderen een sterke start.”

Rick Brink, minister van Gehandicaptenzaken

“Eigenlijk wil je allemaal je leven leiden. Gewoon. Met of zonder beperking. Laat dat nou ook de doelstelling van het VN-verdrag Handicap zijn.”

Otwin van Dijk, burgemeester Oude IJsselstreek en ambassadeur ‘Iedereen doet mee!’

XANDRA KOSTER, NIETS OVER ONS ZONDER ONS

'Minder belemmeringen, minder gehandicapten'

Mensen met een beperking willen volwaardig mee kunnen doen in de samenleving. Dat vergt een maatschappelijke kanteling: een andere manier van denken en bejegenen, stelt Xandra Koster.

Tenenkrommend. Zo noemt Xandra Koster, projectleider van Niets Over Ons Zonder Ons de WMO-teksten die veel gemeenten op hun website hebben staan. "Het zijn teksten van beleidsmakers. Voor als je eenzaam bent. Of als je zelf je boodschappen niet meer kunt doen. Dan kan je aankloppen voor de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO). De volgende stap is dagbesteding of hulp van een vrijwilliger."

Gesegregeerde maatschappij

"Met zulke woorden benader je iemand met een beperking alsof hij niet voldoet aan de norm om in de huidige maatschappij mee te doen. Zo creëer je een gesegregeerde maatschappij", zegt Xandra.

Terwijl, ze wijst er nog maar eens op, mensen met een beperking vooral middenin de samenleving willen staan. "Ik zit zelf in een rolstoel. En ja, ik krijg ondersteuning vanuit de WMO voor hulpmiddelen en huishoudelijke hulp. Het achterliggende doel daarvan is dat ik naar mijn werk kan. Geld kan verdienen. Naar zangles kan. Of naar de kroeg om een biertje te drinken met vrienden."

Speciaal busje

Xandra onderscheidt vier modellen van bejegening: het liefdadigheidsmodel, het medisch model, het sociaal model en het mensenrechtenmodel (zie kader). Veel gemeenten zitten nog in

het liefdadigheidsmodel, stelt ze. "Als je iets wilt, dan moet je het eerst binnen je netwerk vragen. Als je helemaal niemand hebt, dan kan je bij de gemeente terecht. Daar dicht tegenaan ligt het medisch model: Mensen met een beperking zijn stuk en moeten 'gefixt' worden. Lukt dat niet, dan krijg je aanpassingen. Dan mag je naar een speciale school waar je met een speciaal busje naartoe gaat."

"Dit is hoe het lang is geweest in Nederland", zegt Xandra. "Mensen met een beperking zijn mensen die buiten de norm vallen. In Nederland heeft inclusie nooit in ons systeem gezeten."

Sociaal model

Xandra pleit voor een nieuw soort bejegening. "Een beperking is persoonlijk. Maar de handicap ontstaat vooral door de ontoegankelijkheid van de maatschappij: drempels, restaurants die ontoegankelijk zijn, geen openbare toiletten voor mensen in een rolstoel, informatie die voor blinden niet te lezen is."

In deze visie - het sociaal model - ligt het oplossen van de handicap niet bij het individu, maar bij de maatschappij. "Neem je die belemmeringen weg dan heb je minder gehandicapten." Het vierde model - het mensenrechtenmodel - bouwt voort op het VN-verdrag Handicap. Dat stelt dat mensen met een beperking rechten hebben. En dat het aan de staat is om ervoor te zorgen dat ze die rechten kunnen verzilveren.

Verschillende golflengtes

Die kanteling van het liefdadigheidsmodel naar het sociaal model is lastig voor gemeenten, merkt Xandra. "Maar die kanteling is wel nood-

zakelijk. Als iemand bij de gemeente, die werkt vanuit zijn hart, vanuit liefdadigheid, in gesprek is met een ervaringsdeskundige die zijn recht komt halen, dan zit je op verschillende golflengtes. De meeste mensen met een beperking die ik ken hebben geen behoefte aan liefdadigheid: die willen gewoon dat wordt geregeld wat bij wet is vastgelegd."

Intrinsieke motivatie

Ambtenaren die dit verhaal horen, zijn enthousiast, merkt Xandra. "Als je werkt vanuit het sociaal model bouw je aan een samenleving waarin steeds meer mensen voelen dat ze er volwaardig deel van uitmaken. Als dat besef komt, groeit de intrinsieke motivatie. Ik krijg regelmatig de vraag of ik dat verhaal ook aan collega's wil vertellen."

Boosheid

Het blijft belangrijk om ervaringsdeskundigen bij gemeentelijk beleid te betrekken, aldus Xandra. Niet dat het altijd gemakkelijk is "Veel mensen met een beperking die aan tafel komen, hebben zich lang niet gehoord gevoeld. Dan zit er veel boosheid. Frustratie. Die moet eruit, en dat heeft tijd nodig. Het scheelt heel veel dat een ambtenaar zelf de noodzaak ziet. En in denken en doen laat zien dat ervaringsdeskundigen gelijkwaardige gesprekspartners zijn."

LIEFDADIGHEIDSMODEL

- Mensen met een beperking ontvangen hulp en zorg
- Mensen met een beperking kunnen meestal niet voor zichzelf zorgen
- De maatschappij heeft een verplichting om voor hen te zorgen
- Liefdadigheidsorganisaties en sociale uitkeringen spelen een belangrijke rol

MEDISCH MODEL

- De handicap moet zo goed mogelijk gefixt worden
- Lukt dit niet, dan hebben we speciale scholen, busjes, huisvesting, werk
- Doelgroepenbeleid
- Medici hebben grote macht in het leven van een gehandicapte
- Rol van maatschappij niet van belang
- Gaat vaak samen met liefdadigheidsmodel

SOCIAAL MODEL

- De maatschappij maakt dat iemand met een beperking gehandicapt is
- Ongelijkheid ontstaat door drempels in de maatschappij
- De last van de handicap ligt bij de samenleving als geheel
- Mensen met een beperking hebben volledige controle over hun leven

MENSENRECHTENMODEL

- Bouwt voort op sociaal model
- Erkent dat mensen met een beperking rechten hebben
- De staat heeft de verantwoordelijkheid deze rechten te respecteren
- Drempels in de maatschappij zijn discriminatie
- Deze benadering is bindend voor elke staat die het VN-verdrag Handicap heeft getekend

ZWOLLE, KAMPEN EN HARDENBERG

Gedrieën het wiel uitvinden

355 Nederlandse gemeenten. En allemaal moeten ze een inclusiebeleid opstellen. Op 355 gemeentehuizen moet telkens opnieuw het wiel uitgevonden worden. Dat kan anders, dachten ze in Zwolle, Kampen en Hardenberg. Samen onderzochten ze hoe inclusie bevorderd kan worden in eigen huis.

Ze kenden elkaar al uit het regionaal overleg waaraan meer gemeenten deelnemen. Maar de drie waren al verder met inclusie dan de rest: Hardenberg en Zwolle zijn koplopergemeenten en Kampen had al een Lokale Inclusie Agenda. In het proces zaten zij dus al nagenoeg op dezelfde snelheid.

Tijdens de bijeenkomsten van de pilot gingen de gemeenten samen met ervaringsdeskundigen op zoek naar overeenkomsten. "Dat zat niet zo zeer in de inhoud", legt Marieke van Brussel van de gemeente Zwolle uit, "maar in het proces. Elke gemeente is namelijk toch anders."

Leren van elkaar

De overeenkomst zat in het gezamenlijke thema: hoe bevorder je bewustwording over inclusie in jouw gemeente. Ze kwamen samen tot een vragenlijst waarop bevestigd kan worden hoe inclusie is geïntegreerd in plannen. "Door samen op te trekken, konden we van elkaar leren", zegt Arjan Breukelman van de gemeente Hardenberg. "Je loopt immers tegen dezelfde problemen aan." Hardenberg is bijvoorbeeld sterk in dóen.

v.l.n.r.
 Marieke van Brussel,
 Johanna Kanis,
 Willem Scheffer (zittend),
 Arjan Breukelman,
 Jan Meppelink

Arjan: "We schrijven niet alleen rapporten, maar gaan meteen aan de slag met eigen gebouwen, scholen en nieuwbouw." Kampen valt op met een ervaringsdeskundige die in dienst is genomen. Dat is Willem Scheffer, die zelf in een rolstoel zit. "De lijntjes zijn nu kort, omdat ik door het gemeentehuis rijd en collega's me kunnen vragen over toegankelijkheid. Het motto 'niets over ons zonder ons' neemt Kampen letterlijk."

Eigen LIA

Tijdens de pilot konden de gemeenten goed samenwerken. Ze stelden wel elk een eigen Lokale Inclusie Agenda op. "Hardenberg is toch anders dan Zwolle. Elke gemeente legt er wel een eigen sausje overheen", stelt Johanna Kanis van de gemeente Kampen. Daarom heeft elke gemeente - samen met ervaringsdeskundigen - uiteindelijk een eigen prioriteitenlijst opgesteld. Maar er is veel uitwisseling van ideeën. Zo wordt vanuit Zwolle gekeken naar hoe Kampen de ervaringsdeskundige in dienst nam. En hoe Hardenberg op elke afdeling een aanspreekpunt voor inclusie heeft, spreekt de andere gemeenten ook aan.

De samenwerking verdiept zich door de werkwijze waarvoor Zwolle, Kampen en Hardenberg kozen. "Je hebt wel eens telefonisch contact met elkaar, naar aanleiding van een vraag", zegt Marieke. "Nu tilden we onderwerpen echter naar een hoger niveau, in plaats van het over een enkele actie te hebben. En we hebben collega's georganiseerd met wie je kunt sparren." "Onze bevindingen worden vervolgens weer in het regionale overleg met andere gemeenten gedeeld", merkt Johanna op. Zo profiteren ook zij weer van deze samenwerking, die dus verder reikt dan deze drie gemeenten.

'Door samen op te trekken, konden we van elkaar leren'

TIPS VOOR ANDERE GEMEENTEN:

- 1** Houd goede contacten met belangenorganisaties om ervaringsdeskundigen te betrekken bij je beleid.
- 2** Breng focus aan, want alle dertig thema's tegelijk aanpakken, is te veel.
- 3** Pak thema's aan die snel resultaat opleveren, dat houdt de energie erin.
- 4** Haak in op thema's waar energie zit. Wanneer op het sociale domein al veel druk staat, ga je eerst vanuit de Omgevingswet toegankelijkheid van de leefomgeving opnemen, waarna je de lessen meeneemt naar het sociale domein.
- 5** Laat elke afdeling een deel van het budget oormerken voor inclusie, zodat iedereen ervoor verantwoordelijk wordt.
- 6** Geef in de samenwerking met andere gemeenten duidelijk de belangen en doelen van jouw gemeente aan.
- 7** Wees je bewust van inhoudelijke verschillen tussen gemeenten.

LEIDEN

Bij een brede blik op inclusie doen veel meer organisaties mee

v.l.n.r.
Susan van Egmond,
Lydia van Leeuwen,
Lonneke Tomas

Het VN-verdrag Handicap is er voor mensen met een beperking. En de Lokale Inclusie Agenda dus ook. Maar is inclusie niet veel breder? De gemeente Leiden betreft bij het opstellen van de Lokale Inclusie Agenda behalve de mensen met fysieke, verstandelijke of psychische beperking ook migranten en de LHBTI+ gemeenschap. Herkennen zij elkaar in hun streven naar inclusie? En hoe kom je dan tot gerichte actiepunten?

“Het betrekken van migrantengroepen en de LHBTI+ gemeenschap is een nadrukkelijke wens van het college van burgemeester en wethouders”, zegt Lydia van Leeuwen, projectmanager Inclusie bij de gemeente Leiden. “Bij inclusie gaat het erom dat iedereen mee kan doen in de samenleving. En bijvoorbeeld migranten en leden van de LHBTI+ gemeenschap lopen in onze samenleving ook tegen belemmeringen aan.”

Gerichte acties

Leiden heeft de afgelopen twee jaar al heel wat gedaan op het gebied van inclusie: voornamelijk op het gebied van fysieke toegankelijkheid en begrijpelijkheid van informatie. In 2017 wordt ambtelijke capaciteit beschikbaar gesteld: onder de noemer Leiden Laagdrempelig werkt de gemeente sindsdien aan de opgave om het VN-verdrag Handicap te implementeren.

Periodiek wordt samengekomen met het Platform Gehandicapten Leiden (PGL), de Adviesraad Sociaal Domein en andere belangenorganisaties. Er zijn gerichte acties: onder meer een paaskermis met twee prikkelarme momenten en de week van de toegankelijkheid. En binnen het gemeentelijk apparaat zijn VN-ambassadeurs actief: medewerkers die binnen hun eigen afdeling aanspreekpunt zijn voor inclusie en samen een toegankelijkheidsnetwerk vormen. Lydia: “Zo willen we borgen dat er binnen de gemeente wordt nagedacht over inclusie en diversiteit.”

Actiepunten

Lydia van Leeuwen heeft in juli 2019 het inclusie-stokje van haar voorgangers overgenomen. Op dit moment houdt zij zich bezig met het opstellen van de Lokale Inclusie Agenda, waar volgens haar nog veel winst te behalen valt. “Bij de startbijeenkomst voor de Lokale Inclusie Agenda, in november 2019, waren verschillende etnische groepen aanwezig, vertegenwoordigers van het COC, Vluchtelingenwerk, mensen met een fysieke, psychische beperking of verstandelijke beperking. Centrale vraag daarbij: hoe kunnen we tot actiepunten komen die voor meerdere groepen interessant zijn.”

Verward gedrag

Lonneke Tomas vindt de bredere inzet van inclusie in Leiden ‘mooi’. “Het zijn groepen mensen die allemaal te maken hebben met discriminatie en vooroordelen. Dat maakt volgens mij, dat je niet volwaardig mee kan draaien in de samenleving.” Zelf heeft Lonneke een psychische beperking. Ze werkt bij Stichting Lumen Holland-Rijnland, die zich inzet voor mensen met psychische en psychosociale problemen.

“Als je het hebt over inclusie dan gaat het bij mensen met een psychische beperking vooral over begrip. Als ik niet goed in mijn vel zit, dan ben ik snel overprikkeld. Als ik dan op het station Utrecht Centraal kom, dan is dat voor mij ontoegankelijk. Zo’n prikkelarme kermis is voor mij een uitkomst.

Je ziet dat mensen met een psychische beperking vaak medicijnen gebruiken. Dit kan erg zichtbaar zijn, waardoor ze als gevaarlijk of overlastgevend worden beschouwd. Mensen met verward gedrag worden vaak ook als gevaarlijk beschouwd, maar dat is maar in een klein aantal gevallen zo. Maar ook zij drinken graag in een café een kopje koffie. Begrip en juiste bejegening is voor ons heel belangrijk.”

‘Begrip en juiste bejegening is voor deze mensen heel belangrijk’

Letterlijk tegen drempels aanlopen

Of de brede aanpak van de gemeente Leiden werkt zal moeten blijken. Susan van Egmond, visueel beperkt, heeft haar twijfels. “Ik vind het heel goed dat de gemeente inclusie zo breed trekt. Maar ik kan me voorstellen dat de maatregelen daardoor verwateren. Laat de gemeente zich eerst richten op de doelgroepen die daadwerkelijk onder het VN-verdrag Handicap vallen. Als dat staat als een huis, dan kun je de rest erbij halen. Dan breng je meer focus aan. Van daaruit kun je het laten groeien.” Daar tegenover staat dat Susan wel interessante gesprekken heeft gevoerd op de eerste bijeenkomst. “Maar mijn focus ligt vooral op toegankelijkheid. En op goed georganiseerd vervoer. Ik loop soms letterlijk tegen drempels aan.”

Gedeelde belangen

Voorlopig gaat de gemeente door op de ingeslagen weg. Lydia van Leeuwen: “We hebben in de eerste bijeenkomst gezamenlijk drie centrale thema’s vastgesteld: werk & inkomen, vervoer en welzijn, gezondheid & ondersteuning. Bij een thema als werk geldt dat mensen die onder het VN-verdrag Handicap vallen, maar ook vluchtelingen vaak een achterstand op de arbeidsmarkt hebben. Dus op bepaalde thema’s hebben al die verschillende groepen wel degelijk gedeelde belangen. Maar hoe dat concreet vorm krijgt in maatregelen weet ik pas na de laatste bijeenkomst.”

VERENIGING VAN NEDERLANDSE GEMEENTEN

'We moeten met elkaar vooruit'

De VNG wil het platform zijn waar gemeenten kennis en ervaring kunnen delen op het gebied van inclusie. Behalve leren van andere gemeenten kunnen ambtenaren veel kennis opdoen bij lokale ervaringsdeskundigen. Projectleider Maartje van Boekel: 'Mensen met een beperking moeten in de leefwereld van de ambtenaar komen.'

Kerstin Leidorf (links) en Maartje van Boekel

In 2016 ratificeerde Nederland het VN-verdrag Handicap. Daarin staat wat Nederland moet doen om de positie van mensen met een beperking te verbeteren. Op allerlei terreinen: werk, onderwijs, vervoer, zorg, cultuur, sport en andere vrijetijdsbesteding.

Reikwijdte

"Enkele gemeenten waren voor de ratificatie van het VN-verdrag Handicap al actief met inclusie bezig. Andere gemeenten zijn naar aanleiding van het verdrag ermee aan de slag gegaan. Maar er zijn ook nog steeds gemeenten die zich niet bewust zijn van de reikwijdte van het VN-verdrag Handicap", zegt Kerstin Leidorf, medewerker van het project *Iedereen doet mee!*

"Bij veel mensen is het besef onvoldoende aanwezig dat mensen met een beperking niet automatisch meedoen. Wij, de samenleving, hebben participatie voor die mensen best moeilijk gemaakt", vult Maartje van Boekel, projectleider bij de VNG, aan. "Dat mensen met een beperking gewoon moeten kunnen meedoen, volwaardig meedraaien in de maatschappij, is echt een maatschappelijke kanteling. En gemeenten spelen daar een belangrijke rol in."

Ervaringen delen

De VNG wil het platform zijn waar gemeenten elkaar ontmoeten om ervaringen te delen op het gebied van inclusie. "We zorgen ervoor dat kennis wordt gebundeld waarvan we horen dat gemeenten er behoefte aan hebben, bijvoorbeeld in de vorm van een handreiking", zegt Kerstin. "Zo hebben we de Handreiking Lokale Inclusie Agenda en de inspiratiebundel *Aan de slag met samen spelen*, over speeltuinen waar kinderen met en zonder beperking samen kunnen spelen."

Een ander initiatief is het instellen van van koplopergemeenten op het gebied van inclusiviteit. Daarmee is de VNG in 2018 begonnen. Die koplopergemeenten hebben bewezen goede voorbeelden, bijvoorbeeld op het gebied van toegankelijkheid van de openbare ruimte, inrichting van gebouwen of het meepraten van ervaringsdeskundigen. Ze zijn ook bereid om hun ervaringen te delen. Kerstin: "De koplopergemeenten zijn actief bezig met inclusie. Maar ook zij hebben nog niet alles perfect georganiseerd. Wel staat het onderwerp bij hen hoog op de agenda en werken ze op verschillende terreinen actief aan inclusie, samen met inwoners met een beperking."

Manifest

Een andere manier om te laten zien dat de gemeente de ambitie heeft om mensen met een beperking volwaardig te laten meedraaien is het ondertekenen van een manifest waaruit blijkt dat gemeente en (belangenbehartigers van) mensen met een beperking werk maken van inclusie en toegankelijkheid. Maartje: "Als een bestuurder en ervaringsdeskundige zo'n contract ondertekenen, zet dat echt iets in werking. Dan kan je elkaar er ook op aanspreken."

Voor gemeenten heeft het echt meerwaarde om bij inclusie en bij het maken van de Lokale Inclusie Agenda samen te werken met ervaringsdeskundigen, aldus Maartje. "In plaats van beleid omdat het moet, wordt inclusie dan beleid omdat je dat wilt. Omdat het nodig is en de ambtenaar of bestuurder dat voelt. In de pilot Een Sterke Start zie ik vanuit die interactie telkens weer enthousiasme ontstaan. En dat is de basis van mooie plannen die hun plek krijgen in een Lokale Inclusie Agenda."

'Toegankelijkheid is echt cruciaal, en dat merk je pas als je met ervaringsdeskundigen praat en zij hun ervaringen delen'

Blinde vlek

En ja, ondanks het enthousiasme gaat het soms toch mis. Maartje: "Ik weet van een koplopergemeente die een deel van de binnenstad wilde laten herinrichten. Voor inspiratie gingen de architecten naar het buitenland. De ervaringsdeskundigen zeiden: laat ons nou mee gaan. Dat werd georganiseerd, maar de mensen in rolstoel konden de bus niet eens in. Er was geen rekening mee gehouden; blinde vlek. Toegankelijkheid is echt cruciaal, en dat merk je pas als je met ervaringsdeskundigen praat en zij hun ervaringen delen. Dat is trouwens ook een opdracht aan de ervaringsdeskundigen zelf: zorg dat je in de leefwereld van de ambtenaar komt. We moeten met elkaar vooruit."

MARGRIET VAN KAMPENHOUT

'Ervaringsdeskundigen weten wat echt nodig is'

Elke bijeenkomst bij de pilot Een Sterke start werd begeleid door twee gespreksleiders van wie minstens één ook ervaringsdeskundig was. Die laatste rol vervulde Margriet van Kampenhout in Sittard-Geleen en Breda. 'Het betrekken van mensen met een beperking bij de totstandkoming van de Lokale Inclusie Agenda maakt de acties concreter.'

Volwaardig meedraaien

"Jij hoort er ook bij hoor! Als je dat als spelend kind van je buurmeisje hoort, dan voel je je juist buitenstaander. Zo is het met mensen met een beperking ook. Voor hen is meedoen helemaal niet vanzelfsprekend. Met over je hart strijken en hen erbij halen, bereik je niets. Dat geldt ook bij het komen tot een Lokale Inclusie Agenda. Als je wilt dat mensen met een beperking volwaardig kunnen meedraaien in de samenleving, dan moet je mensen serieus nemen, en taal en acties daarop afstemmen."

Gerichtere maatregelen

"Voor wie 'gewoon' is van lijf en leden, is het lastig voor te stellen hoe het is met een beperking. Als je niet uitkijkt ga je vanuit je eigen beelden bedenken wat er nodig is. Het is dan maar de vraag of datgene wat je gaat uitvoeren overeenkomt met wat echt werkt. Door in gesprek te gaan met mensen met een beperking kom je tot

gerichtere maatregelen, die vaak ook nog eens goed uitpakken voor veel meer inwoners."

Drie thema's

"Elke gemeente vult de pilot Een Sterke start in op zijn manier. Het mooie van de sessies is dat ambtenaren en ervaringsdeskundigen gaan bouwen met elkaar. Op basis van gelijkwaardigheid. Drie thema's lijken telkens weer basisvoorwaarden te zijn voor de andere op te pakken maatregelen: voldoende toegankelijke openbare toiletten, goede bewegwijzering en begrijpelijke taal."

Blijven opletten

"Het blijft opletten. Ik ken het voorbeeld van een gemeente waar ambtenaren en ervaringsdeskundigen het hele traject samen hebben afgelegd. Alleen niet in de laatste fase - het maken van de Lokale Inclusie Agenda - omdat die Agenda snel in de gemeenteraad moest komen. Dan zie je toch wat onhandige uitwerkingen. En daarvoor teleurstelling bij de ervaringsdeskundigen. Ondanks alle goede stappen die daarvoor waren gezet. Dan moet je weer even extra moeite doen om elkaar weer te vinden."

Dichter bij elkaar

"We hebben ervaren hoe belangrijk het is om al in de voorbereiding ervaringsdeskundigen uit de stad te betrekken, omdat daardoor op tafel kwam wat er werkelijk nodig is. Ambtenaren gaven terug dat ze tijdens de sessies gingen voelen dat het echt werkt om mensen met een beperking erbij te betrekken. Die aanpak maakt de acties concreter en brengt de mensen dichter bij elkaar."

'Als je niet uitkijkt ga je vanuit je eigen beelden bedenken wat er nodig is'

**IEDEREEN
DOET MEE!**

**Alliantie
VN-verdrag Handicap**

**Niets Over Ons
Zonder Ons**

Een project van de Alliantie VN-verdrag Handicap